

ZAMONAVIY TARBIYA TAMOYILLARINING TA'LIM JARAYONIDAGI AHAMIYATI

A. Kurahmedov ¹

Annotatsiya:

Tarbiya shaxsning axloqiy, aqliy, jismoniy va ruhiy jihatdan kamol topishini ta'minlaydigan uzluksiz jarayon bo'lib, uning asosida turli tamoyillar yotadi. Ushbu tamoyillar insonning shaxs sifatida shakllanishiga yo'naltirilgan bo'lib, tarbiya jarayonini yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi. Har bir davrda tarbiya tamoyillari jamiyatning ma'naviy, iqtisodiy va madaniy talablariga mos holda rivojlanib borgan. Bugungi kunda tarbiya masalasi nafaqat oilaviy muhitda, balki ta'lim muassasalari, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy institutlar orqali ham amalga oshirilmoqda. Ushbu maqolada tarbiya tamoyillarining mohiyati, ularning inson rivojlanishidagi o'rni va amaliy ahamiyati keng yoritiladi.

Kalit so'zlar: tamoyil, tarbiya, ta'lim, pedagogik jarayon, izchillik, shaxsiy ehtiyoj.

Tamoyil (prinsip) — muayyan sohada amal qilinadigan asosiy qonuniyatlar majmuidir. Tarbiya tamoyillari esa insonning ma'naviy-axloqiy, ijtimoiy va jismoniy rivojlanish jarayonida qo'llanilishi zarur bo'lgan asosiy yo'nalishlardir. Ushbu tamoyillar pedagogik jarayonda tarbiyalanuvchilarning shaxsiy xususiyatlari, ehtiyojlari va qiziqishlarini hisobga olgan holda ishlab chiqiladi.

Tarbiya tamoyillari bir necha muhim jihatlarga ega:

- Maqsadga yo'naltirilganlik – tarbiya jarayoni oldindan belgilangan maqsad asosida olib borilishi kerak.
- Izchillik va tizimlilik – tarbiya bosqichma-bosqich va uzluksiz davom etishi lozim.
- Individuallik va differensial yondashuv – har bir shaxsning qobiliyati va ehtiyojlariga mos ravishda tarbiya berish.

• Onglilik va faollik – tarbiyalanuvchilarning tarbiya jarayonida faol ishtirok etishi va jarayonga ongli munosabat bildirishlari lozim.

Tarbiya tamoyillarining asosiy turlari quyidagi turlarga bo'linadi [1; 25-30]:

Ma'naviy-axloqiy tarbiya tamoyili

Ma'naviy-axloqiy tarbiya insonning jamiyatdagi o'rnini topishiga, yaxshi fazilatlarni egallashiga va axloqiy me'yorlarga rioya qilishiga qaratilgan. Ushbu tamoyil quyidagilarga asoslanadi:

- Halollik, adolat va insonparvarlik qadriyatlarini shakllantirish.
- Oila, jamiyat va vatan oldidagi mas'uliyatni anglash.
- An'anaviy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat bilan qarash.

Shaxsiy yondashuv tamoyili

Har bir inson alohida shaxs bo'lib, uning tarbiyasida individual xususiyatlari, qobiliyatlari va qiziqishlari hisobga olinishi lozim. Bu tamoyil quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

- Tarbiyalanuvchining yosh xususiyatlariga mos metodlarni tanlash.
- Shaxsiy ehtiyoj va qiziqishlarni aniqlash va ularga mos ta'lim-tarbiya berish.
- Har bir insonning ijtimoiy rolini tushunishiga yordam berish.

Izchillik va tizimlilik tamoyili

Tarbiyaning natijasi uzluksiz va bosqichma-bosqich erishiladigan jarayon hisoblanadi. Ushbu tamoyil quyidagilarga asoslanadi:

- Tarbiya jarayonining doimiyliigi va tizimlilik asosida olib borilishi.
- Har bir bosqichning oldingisi bilan uzviy bog'liqligi.
- Tarbiyaning turli sohaları (oilaviy tarbiya, maktab tarbiyasi, mustaqil ta'lim) bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lishi.

Faollik va ongli ishtirok tamoyili

Tarbiyalanuvchi faqat axloqiy bilimlarni o'zlashtirish bilan cheklanib qolmay, balki ularni hayotda qo'llay olishi lozim. Bu tamoyil quyidagilarni talab qiladi:

- Tarbiyalanuvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish.
- Hayotiy muammolarni mustaqil hal qilish ko'nikmalarini shakllantirish.
- Mustaqil faoliyatni rag'batlantirish va ijodiy yondashuvni qo'llab-quvvatlash.

¹ Kurahmedov Azamat Erkinovich, SamDChTI yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha birinchi prorektori

Hayot bilan bog'liqlik tamoyili

Tarbiya hayotiy tajribaga asoslanishi, shuningdek, insonning kundalik faoliyatida namoyon bo'lishi kerak. Bu tamoyil quyidagilarga asoslanadi:

- Nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llashga yo'naltirish.
- Turli hayotiy vaziyatlar orqali axloqiy qoidalarini o'rgatish.
- Shaxsning jamiyatdagi o'rnini anglashga ko'maklashish.

Tarbiya tamoyillari insonning har tomonlama rivojlanishi va jamiyatga moslashishida muhim ahamiyatga ega. Ushbu tamoyillarning to'g'ri qo'llanilishi quyidagi natijalarga olib keladi:

- Shaxsning axloqiy jihatdan kamol topishi.
- Jamoat hayotida faol ishtirok etishi.
- Mustaqil fikrlash va qaror qabul qilish qobiliyatining shakllanishi.
- Insonning ijtimoiy va madaniy muhitga tez moslashishi [3;45-48].

Zamonaviy jamiyatda tarbiya tamoyillari nafaqat maktab va oliy ta'lim muassasalarida, balki oilaviy tarbiya, ijtimoiy institutlar va internet makonida ham amalga oshirilishi lozim. Ayniqsa, globalizatsiya davrida yosh avlodni axborot xurujlaridan himoya qilish, ularning mustahkam ma'naviy asosga ega bo'lishini ta'minlash dolzarb masalaga aylanmoqda.

Tarbiya insonning shaxs sifatida shakllanishiga va jamiyatda o'z o'rnini topishiga yordam beruvchi asosiy jarayonlardan biridir. Uning samaradorligini ta'minlash uchun izchil va maqsadli tamoyillarga amal qilish muhimdir. Zamonaviy tarbiya jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslanish, shaxsiy yondashuv, faollik, hayot bilan bog'liqlik kabi tamoyillar yetakchi o'rin tutadi. Ushbu tamoyillarni to'g'ri tatbiq etish orqali barkamol avlodni tarbiyalash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- [1]. Nizomiddinov A. "Pedagogika asoslari." Toshkent, 2021.- 130 b.
- [2]. Hasanboyeva O. "Ta'lim va tarbiya metodlari." Samarqand, 2020.-240 b.
- [3]. Vohidov I. "Ma'naviyat va axloqiy tarbiya." Buxoro, 2019.-170 b.
- [4]. Abdurahmanov, S. A. Ta'lim tamoyillari va metodlari. 2007. -450 b.
- [5]. Frolova, M. A. Ta'limda zamonaviy yondashuvlar. 2012.